

magában is, mint mondtam, pædagogiatörténetünk kevés számú halhatatlanja közé avatja őt, kit a Magyar Pædagogiai Társaság kezdete óta rendes tagjának tisztel és akinél csak kevesen foglalkoztak többet az igazi pædagogiai problémával, a nemzeti műveltség javai értékelésének, a legértékesebbek kiszemelésének és a legeslegértékesebbek örök időkre való átadásának problémájával.

Hogy egy negyedszázad óta egyetemi nevelőink legkiválóbbjai közé tartozik, hogy a budapesti tanárképzőintézetnek éveken át volt igazgatója, az Országos Közoktatási Tanácsnak alelnöke, az Országos Középiskolai Tanáregyesületnek elnöke stb. stb., ezek munkásságának fent körülírt nagy pædagogiai jelentősége mellett aránylag csak kisebbrendű jogcímek arra, hogy a magyar pædagogia, a Magyar Pædagogiai Társaság és a Magyar Pædagogia is kivegye részét a Beöthy-ünnepelésből.

Nemesedjünk meg mind, mi magyar nevelők, Istentől szeretett igazi pædagogusokká e nemes ünnep hatása alatt.

Waldapfel János.

Az osztrák reálgimnázium és a reform-reálgimnázium.

Az 1908 január 21—25-ig tartott középiskolai ankéten *Huemer* udvari tanácsos, referens, a következőket ajánlotta: (l. Magy. Pæd. 1908. 176. l.)

1. A reálgimnázium nyolc osztályúvá fejlesztendő és jogosítása kiterjesztendő;
2. Kísérletképen az alreáliskolára főreálgimnáziumok állítandók, amelyek mint reform-reálgimnáziumok szerepeljenek;
3. Ezen iskolák végzett hallgatóinak az egyetemre való beiratkozást minden megszorítás nélkül meg kell engedni.

Maga *Marchet* miniszter is úgy nyilatkozott bevezető beszédében, hogy az élet sokoldalú követelményeinek megfelelően egy új iskolatípust kíván felállítani, mely a görög nyelv tanulása nélkül is az egyetemi tanulmányokra jogosítson. Minthogy az ankéten felszólalók legnagyobb része a mai *humanisztikus* gimnáziumot bántani nem kívánta, sőt hangsúlyozta, hogy ez az iskola a latin és görög klasszikusok oktatását továbbra is intenzíve végezze, másrészt az ankét helyeselte a tervezett új iskolatípus felállítását, azért a miniszter ennek megfelelően az 1908 augusztus 8-án 34,180. sz. a. kelt rendeletével *nyolc osztályú reálgimnáziumok és reform-reálgimnáziumok* felállítása iránt intézkedett, addig is, amíg megfelelő törvényt hoznak.

Ismeretes, hogy Németországban *reálgimnáziumok* már a múlt század 20-as évei óta vannak. Megalapítójuknak *Fischer E. G.* tekintethető, aki már 1806-ban egy olyan iskola felállítását szorgalmazta, amely a természettudományok intenzív oktatása, valamint a latin nyelv kötelező oktatása mellett (görög nélkül) a gimnáziummal teljesen egyenrangú helyet foglaljon el. Ebben az időben még a reáliskolában is tanítottak latint: így tehát érthető, hogy ezen iskola — tekintetbe véve, hogy ebben a korban a latin nyelv tudása még igen nagy szerepet játszott — a latin nyelv kötelező oktatására nagy súlyt helyezett. Az 50-es években kezd határozottabb irányt venni ezen iskola és bár általános támadásnak volt kitéve, mégis mindjobban elterjedt, különösen *Gossler* miniszter volt nagy ellensége. Az 1890-es konferencia — melynek tagjai már célzatosan voltak megválasztva — ellene nyilatkozott ezen iskolának, míg végül az 1900. császári rendelet elégtételt szerzett ezen iskolának, amennyiben egyenjogunak nyilvánította mind a három iskolafajt. A humanisztikus oktatás hívei mindig ellene voltak ezen iskolának, mert — joggal — féltették tőle a humanisztikus oktatást, hiszen ez az iskola a görög nyelvet nem tanítja. Az 1890-es konferencia csak két iskolatípus jogosultságát ismerte el, a gimnáziumét és a reáliskoláét.

A reálgimnázium hívei a következő okokat hozzák fel ezen iskola mellett:

1. A latin nyelv tanítása által erősíti a grammatikai készséget.
2. Újabb nyelvnek tanulmányozásánál kiváló szolgálatokat teljesít a latin nyelv tudása.
3. Az ókori és a mai kultúra közti kapcsolatot fenntartja (*Paulsen*). A modern kultúra első sorban római alapon nyugszik (*Ziegler*);
4. Ezen iskola összekötő kapocs a két divergens iskola között.
5. Még mindig érezhető magasabb vezető állásokban a latin nyelv ismeretének hiánya.

*

Lássuk ezek után az osztrák reálgimnázium eddigi fejlődését.

A reálgimnázium az algimnázium egyik alfaja, mely úgy a felső gimnáziumra, mint a főreálra előkészít. Tanterve abban különbözik az alsó gimnáziumétól, hogy benne a *szabadkézi rajz* kötelező, az I. és II. osztályban a német nyelvre kevesebb óraszám, helyette a *természetrajzra* több jut, a 3. és 4. osztályban pedig azon tanulók, akik a főreálba készülnek lépni, a görög helyett a francia nyelvet tanulják. Minthogy azonban ez az óraszám a latinnak alig $\frac{1}{3}$ része, azért a *reálgimnázium* nem mutatkozott alkalmasnak a felső gimnáziumra

való előkészítésre. A pályaválasztásnak későbbi időre való kitolása sem mutatkozott elegendő oknak. (Most már igen; az új reform-reál-gimnáziumot épen ez az ok léptette életbe). 1878. óta a legtöbb állami reál-gimnázium gimnáziummá vedlett kötelező szabadkézi rajz tanítással. Egyes osztrák gimnáziumokban az V. osztálytól kezdve a francia nyelv kötelező. Ma nyolc gimnáziumban egy modern nyelv kötelező.

Egyedül állott a főreál-gimnázium *Tetschenben*. Az I—II. osztályban a latin nyelv minden tanulóra nézve kötelező. A III—VIII-ig a gimnáziumi és reálirányú tanulók mindent közösen tanulnak, de az utóbbiaknak a VI-dik és VIII-dik osztályban 1—1 óra mennyiségtannal, a VII-ben 1 óra fizikával van több (kiegészítő óra) órájuk. A gimnáziumi tanulók a VII. osztályban 1 órában vegytant tanulnak. (l. Rein, VI. 450.)

Az osztrák új reál-gimnázium tanterve figyelembe veszi mindazokat a kívánságokat, melyeket újabb időkben a középiskolákhoz fűztek és amelyeknek több szószólójuk akadt az anketén, nevezetesen az irodalom tanításában az olvasmányok fontosságát és a szónoki készség fejlesztését, a történelem tanításában a szociális, gazdasági és jogi ismeretek megszerzését, a földrajzban a kereskedelmi ismeretek kidomborítását. Nagy súlyt helyez továbbá a tanterv az ábrázoló mértan, a kémia és geológiai ismeretek szerzésére, nemkülönbén a mennyiség-tanban a lineáris functiók grafikus tárgyalására. Kötelező tárgyként behozta a tornát (amely nem volt minden iskolában kötelező) és a szabadkézi rajzot. Minden tárgynál kiemeli a tanterv a tanulók öntevékenységének nagy fontosságát.

*

Lássuk nagyjából az egyes tárgyak tanításában kitűzött célt. A tanterv külön határozza meg az alsó fokon és külön a felső fokon kitűzendő célt. Minthogy ez a cél maga is igen terjedelmes, azért csak a fontosabb pontokat fogom felemlíteni, különösen pedig azokat, amelyek az újabb időkben hangoztatott kívánságoknak felelnek meg.

Német nyelv (Oktatási nyelv). — *Cél* (felső fokon): A nyelvi tudás mélyítése szóban és írásban; a helyesség mellett ügyességre és természetességre kell törekedni szóban és írásban. A nyelv történeti fejlődésének ismerete. A német irodalom fejlődésének áttekintése és legjelesebb műveinek ismerete saját olvasmány alapján. Arra kell törekedni, hogy a tanulók mintegy meghitt és bizalmas viszonyban álljanak a költészet remekeivel.

Beszédgyakorlatok. — Az V. és VI.-ban egyszer hetenkint szabad előadás (10 perc) olvasott vagy átélt dologról. A VII. és VIII.

osztályban mintegy 20 percig tartó szabad előadás. A VIII.-ban már a tanulónak kialakuló egyéniségét is figyelembe kell venni.

Latin nyelv. — *Cél* (felső fokon): A római irodalom legjelentékenyebb műveinek alapos olvasás által szerzett ismerete és ezáltal a római kultúrának megértése. Nem épen nehéz latin szövegnek megértése.

Jegyzet. Magánolvasmányok egészítsék ki az iskolai olvasmányokat. A porosz reálgimnázium is így állítja fel a célt: A római irodalom könnyebb műveinek nyelvtani iskolázottságon alapuló biztos megértése.

Francia nyelv. — *Cél*: A nemzetit megközelítő kiejtés. Az alaktan és mondattan fontosabb tételeinek ismerete. A francia irodalom utolsó három századbeli fontosabb irodalmi műveinek ismerete és ezáltal bevezetés a francia nép kulturális életébe. Bizonyos gyakorlatosság a francia nyelv szóbeli és írásbeli használatában, különös tekintettel a mindennapi élet szükségleteire.

Jegyzet. Minthogy a latin nyelv tanítása a franciával párhuzamosan folyik, a tanár annak is hasznát veheti. Kerülendő azonban a nyelvészeti területre való messze elkalandozás. A tanításban *lehetőleg* a francia nyelvet használja és az anyanyelvet csak annyiban, amennyire az szükségesnek mutatkozik. *Induktív* legyen általában a tanítás; ahol azonban a *deduktív* tanítás gyorsabban vezet célhoz, ott ilyen irányú legyen. Magánolvasmányokkal egészítendőek ki az iskolai olvasmányok.

Történet. — *Cél* (felső fokon): A fontosabb történeti tények ismerete pragmatikus összefüggésben és a természeti, kulturális és gazdasági viszonyoktól való függésében, különös tekintettel az osztrák-magyar monarchiának történeti fejlődésére. Ez által előkészítve bevezetés állami, társadalmi és gazdasági viszonyaink megértésébe. (*Polgári jogok.*) Minden speciális hadtörténeti dolog a legszükségesebbekre szorítkozzék.

Földrajz. — *Cél* (a felső fok): Az alsóbb osztályokban tanultak ismétlése a földrajzi jelenségek okozati összefüggésének erősebb kidomborításával. Ausztria és Magyarország alapos ismerete különösen gazdasági területeiben és a fejlődés tényezői.

Jegyzet. Nagy súly helyezendő a tanulók öntevékenységre — különösen mérések a térképen és rajzolás a táblán — világosabb képzetek megszerzése céljából.

Matematika. — Már az alsó fok céljának és tantervének kitűzésében együtt van a számtan és rajzoló mértan.

A IV. osztály anyagában többek között: A lineáris functio grafikus ábrázolása és felhasználása az első fokú egyenletek megoldásában.

Jegyzet. 1. A jelen tanterv a tanuló mindenkori szellemi fejlettségéhez van alkalmazva.

2. A tanmenet egyszerűsítése azáltal, hogy a mennyiségtan és mértan összefüggőbb tételeit egybekapcsolja.

3. Szorosabban fűződik a tananyag a rokontárgyakhoz és az életben előforduló dolgokhoz.

4. A függvénytan pontosabb megértése.

5. A térszemlélet ápolása a tanuló kézi munkássága által támogatva. (Rajzok és modellek készítése.)

6. Elavult vagy didaktikailag értéktelen anyag elhagyása.

Érdekes, hogy a IV. osztályban elmarad a mennyiségtanba való ú. n. tudományos bevezetés; később az egyenleteknél erre jobb alkalom nyílik.*

Szabtos definiciók elmondása, különösen az alsó és középfokon — mellőzhető. Minél egyszerűbb az a fogalom, annál nehezebb néha annak meghatározása.

Természetrajz és általános földisme. — *Cél* (a felső fokon): A mi tantervünk követelményein kívül a *fiziologia* és *higiénia* fontosabb tételei; *somatologia* (test ismerete). *Geologiai* ismeretek.

Jegyzet. A természetrajzi oktatás nemcsak pozitív ismereteket nyújt és a megfigyelő képességet fejleszti, hanem hivatása nyelvi készséget, valamint a gondolkodó és ítélő képességet is erősíteni.

A rendelkezésre álló kevés idő arra int, hogy az anyagot úgy válasszuk meg, hogy azt a tanulók emlékezetük megterhelése nélkül végezhessék el. Azért ajánlatos, hogy minden intézet természetrajzi tanárai a helyi faunára és más egyebekre tekintettel megállapodjanak abban, hogy mit kell alaposabban tárgyalni.

A geologiai tanításnál első sorban Ausztria és Magyarország geologiai viszonyai veendőik figyelembe.

A tanulók öntevékenységét is előmozdítják a tanulók morfológiai, anatómiai és szisztematikus gyakorlatai, nemkülönben megfelelő rajzok készítése.

Chémia. — (*Cél.*) Chémiai eljárásoknak és törvényeknek kísérleti úton szerzett megértése. Bizonyos számú elemeknek áttekintése és fontosabb vegyületeik.

Természettan. — *Cél* (az alsó fokon): A legegyszerűbb természeti jelenségek ismerete a természetben való megfigyelés és kísérlet alapján. Ezen jelenségeknek fontosabb praktikus értékesítése. Bevezetés a kémia és ásványtan elemeibe. (Felső fokon:) A természettan

* A mennyiségtani- és természettudományi rész alaposabb méltatását matematikus kollegáimra bízom.

és csillagászat legfontosabbjelenségeinek ismerete és törvényei, valamint a főbb törvények matematikai formulái.

Jegyzet. A tanulók a fizika tanításában necsak pozitív ismeretekre teyenek szert, hanem tanulják meg érzékeiket használni, gondosan megfigyelni mindent és a megfigyeltekből helyes következtetéseket levonni. Nyerjenek bepillantást a természeti jelenségek törvényszerű összefüggésébe és szokjanak ahhoz, hogy a mindennapi jelenségeket értelemmel figyeljék meg. Lehetőleg mindig kísérletből kell kiindulni, amely egyszerű, meggyőző és minden tanuló által észrevehető legyen.

A felső fokon nagy súlyt kell helyezni a definíciók és törvények pontos formulázására. A matematikai tárgyalás tartózkodjék minden formális nehézségtől, mert nem a matematikai bizonyítás, hanem a fizikai tények megértése a fődolog.

Elevenebbé fogják tenni a tanítást *történeti* megjegyzések, amelyek a tanulóknak bepillantást nyújtanak tudásunk fejlődési menetébe.

Ahol a viszonyok megengedik, ott fizikai gyakorlatokat kell berendezni, melyben a tanulók tetszés szerint vehetnek részt. Nemcsak arra alkalmasak ezek, hogy a tanulóknak a tárgy iránti érdeklődését fokozzák, hanem türelemhez is szoktatják és gondos, becsületes munkára nevelik.

A reform-reálgimnázium.

Mint a mellékelt óratervből látható, ez iskola alsó foka a *reáliskola* I—IV. osztályának, felső foka a *reálgimnázium* felső osztályainak felel meg.

Eltérés a következőkben mutatkozik:

1. a latin órák száma itt 7, 7, 8, 8=30, míg a reálgimnáziumban összesen 45. Tekintetbe veendő azonban az a körülmény, hogy a tanulók a latin nyelv tanulása kezdetén már a francia nyelv tekintélyes szókincsének birtokában vannak, érettebb korban kezdik a latin nyelvet és nyelvtani iskolázottságuk is elég nagy.

2. a *második* élő nyelv 1 órával kisebb számban szerepel a felsőbb osztályokban;

3. a természetrajz és földisme itt 15, a reálgimnáziumban 12 órával szerepel;

4. a természettan és vegytan itt 13, ott 16 órában taníttatik;

5. ábrázoló mértan itt nem szerepel, csak az alsóbb osztályokban mértani rajz;

6. a szabadkézi rajz itt 20, ott csak 10 órával szerepel.

Érdekes lesz rövid pillantást vetni a *porosz reformiskolák* fejlődésére, ami által jobban megértjük ezen új osztrák iskolatípus felállítását.

A reformgimnázium eszméjét *Ostendorff* vetette fel az 1873-iki konferencián; az ő tervezete szerint a három osztályú elemi iskolán épül fel három osztályú középiskola, amelyben egyetlen idegen nyelv, a *francia*. Erre épül a három osztályú polgári (reál), másrészt egy hat osztályú magasabb iskola (latinnal). Az akkori konferencia nem helyeselte a tervezetet, de *Wiese*, a középiskolák akkori vezetője igen elfogadhatónak találta ezen eszmét, azonban csak a reáliskolára vonatkoztatva. 1878-ban már megengedték az ú. n. *altonai* rendszerű középiskola felállítását; ez *reálgimnázium* jellegű. Az alsó három osztályban nincs latin, csak francia nyelv; angol a harmadik osztálytól kezdve (IV.); a latin nyelv a felső hat osztályban 36 órával szerepel. Ilyen iskolák felállítása legalkalmasabbnak tengerparti városokban ígérkezett.

Az 1890-iki konferencia után a miniszterium megengedte, hogy a gimnázium mellett is kísérletezzenek ezen iskolával. Frankfurt a/M volt az, amely először tett e téren kísérleteket. 1892-ben nyílt meg az első ilyen jellegű középiskola és 1901-ben volt az első érettségi vizsgálat.

A frankfurti rendszerű középiskolában az alsó három osztályban szintén nincs latin, hanem franciával kezdik; U III-tól van latin 51 órával és U II-től görög 32 órával.

A frankfurti rendszerű reálgimnáziumban a természettudományok intenzivebb tanítása mellett (mint általában a reálgimnáziumok) a latin U III-tól heti 38 órával, az angol U II-től heti 18 órával szerepel.

Egyes tengerparti városokban a francia nyelv helyett az *angol*-al kezdik, mint *Osnabrückben* és *Geestemündeben*. Altonai rendszerű középiskola 12 helyen van, míg frankfurti rendszerű a többi (105). 1907. aug. 1. statisztika szerint (L. Rein, Encycl. Handbuch der Pädagogik VII. k. *Reformschule* alatt).

Az 1900 november 26-án kelt császári rendelet azt mondja ezen középiskolákról: «A reformiskolák, az altonai és frankfurti tervek alapján általánosságban beváltak. Ilyen alapon ezen iskolákkal tovább is lehet kísérletet tenni és szélesebb alapon kipróbálni.»

Előnyük ezen iskoláknak, hogy a pályaválasztást későbbre tolják ki.

Sokan a humanisztikus tudományok csökkenését féltették ezen iskoláktól; de ha tekintetbe vesszük azt, hogy a tanulók a francia nyelv tekintélyes szókincsének is birtokában vannak már a latin nyelv tanulása kezdetén, továbbá, hogy érettebb korban fognak a latin nyelvhez, tekintve továbbá azt is, hogy az anyanyelvi készség is erősebb már, azért ilyen módon pótolhatják, amit időben veszítettek. Mint az eredmény mutatja, az ilyen iskolák igen jól váltak be és számuk 1907-ben már 117 volt.

A porosz reformgimnáziumok szép sikere után az osztrák ilyenemű iskoláknak is jövőt jósolhatunk.

A porosz real-gimnázium óraterve.

Tantárgyak	VI.	V.	IV.	UIII.	OIII.	UII.	OII.	UI.	OI.	Össze- sen
Vallásan...	3	2	2	2	2	2	2	2	2	19
Német nyelv	4	3	3	3	3	3	3	3	3	28
Latin nyelv	8	8	7	5	5	4	4	4	4	49
Francia nyelv	—	—	5	4	4	4	4	4	4	29
Angol nyelv	—	—	—	3	3	3	3	3	3	18
Történelem	—	—	2	2	2	2	3	3	3	17
Földrajz	2	2	2	2	2	1	—	—	—	11
Mennyiségtan	4	4	4	5	5	5	5	5	5	42
Természettudományok	2	2	2	2	2	4	5	5	5	29
Írás	2	2	—	—	—	—	—	—	—	4
Rajz	—	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Torna	3	3	3	3	3	3	3	3	3	27
Ének	2	2	—	—	—	—	—	—	—	4
Összesen	30	30	32	33	33	33	34	34	34	293

Az osztrák real-gimnázium óraterve.

Tantárgyak	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Az órák összege
Vallásan...	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Tanítási nyelv	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Latin nyelv	6	6	6	6	6	5	5	5	45
Második élő nyelv	—	—	5	4	4	3	3	3	22
Történelem	—	2	2	2	3	3	3	3	18
Földrajz	2	2	2	2	1	1	1	—	11
Mennyiségtan	3	3	3	3	3	3	3	2	23
Rajz, mértan	—	—	—	—	2	2	—	—	4
Természetrajz és földisme	2	2	—	—	2	2	2	2	12
Vegytan	—	—	—	—	—	2	2	—	4
Természettan	—	—	2	3	—	—	3	4	12
Filoz. propædentika	—	—	—	—	—	—	—	3	3
Szabadkézi rajz	3	3	2	2	—	—	—	—	10
Írás	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Torna	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Összesen	25	26	29	29	28	28	29	29	223
A mi gimnáziumunk óra- száma	(28	28	28	28	30	30	30	30	232)

Német reform-reálgimnázium frankfurti tanterv alapján.

Tárgyak	Alap			Reáliskola				Reálgimnázium						
	VI.	V.	IV.	III.	II.	I.	Ösz- szesen	UIII.	UII.	UI.	UII.	UI.	UI.	Ösz- szesen
Vallástan	3	2	2	2	2	2	13	2	2	2	2	2	2	19
Német nyelv	5	4	4	3	3	3	22	3	3	3	3	3	3	31
Latin nyelv	—	—	—	—	—	—	—	8	8	6	6	5	5	38
Francia nyelv	6	6	6	6	6	5	35	4	4	3	3	3	3	38
Angol nyelv	—	—	—	5	4	4	13	—	—	6	4	4	4	18
Történet és földrajz	2	2	6	4	4	3	20	4	4	3	3	3	3	30
Számítan és mennyiségtan	5	5	5	6	5	5	31	4	4	4	5	5	5	42
Természetráaj	2	2	3	2	2	2	12	3	3	—	—	—	—	13
Természettan	—	—	—	—	2	2	4	—	—	3	2	3	3	11
Chemia	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	2	2	2	6
Írás	2	2	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	4
Rajz	—	2	2	2	2	2	10	2	2	2	2	2	2	16
Összesen	25	25	28	30	30	30	166	30	30	32	32	32	32	266

Az új osztrák reform-reálgimnázium óraterve.

Tantárgyak	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Össze- sen
Vallástan	2	2	2	2	2	2	2	1	15
Oktatási nyelv	4	4	4	4	3	3	3	3	28
Francia nyelv (Második élő nyelv)	6	5	5	3	3	3	3	3	31
Latin nyelv	—	—	—	—	7	7	8	8	30
Földrajz	3	2	2	2	1	1	1	—	12
Történelem	—	2	2	2	3	3	3	3	18
Mennyiségtan	3	3	3	3	3	3	3	2	23
Természetráaj és földisme	2	2	—	3	3	3	—	2	15
Természettan és vegytan	—	—	3	(vegyt.) 2	—	—	4	4	13
Mértani rajz	1	2	2	3	—	—	—	—	8
Szabadkézi rajz	4	4	4	4	2	2	—	—	20
Fil. propedeutika	—	—	—	—	—	—	1	2	3
Írás	1	1	—	—	—	—	—	—	2
Torna	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Összesen	28	29	29	30	29	29	30	30	234

Dr. ENDREI GERZSON.